

СПОГАД ПРО ПРОФЕСОРА ЯНА МАХНІКА

Навесні 2012 р. українсько-польська експедиція проводила розвідкові обстеження на теренах Верхньої Наддністрянщини в районі Галицько-Букачівської улоговини¹. Сонячний квітневий день виявився археологічно надзвичайно вдалим – у селах Тенетники й Мартинів відкрито кількадесят різночасових пам'яток із багатим матеріалом, зокрема стародавні кургани, сліди городища та замчище бастіонного типу. Професор Ян Махнік, як завжди в білому ошатному експедиційному строї, бездоганно вчищених черевиках, обвішаний фотоапаратами і своєю сакральною археологічною лопаткою на поясі, вельми задоволений результатами розвідки, вийшов на вал городища на високому березі Дністра у місці впадіння в нього Свіржа. Перед нами розкривався розкішний крайобраз. Внизу, виблискуючи на сонці, поміж квітучими берегами, текла велична ріка, за нею простяглася розлога долина, оточена залісненими пагорбами (як виявилось, всіяними курганами). *«Яка ж то Божа краса! Панове, я то все пам'ятаю з дитинства. А он там моє село Лука!»* – зворушено мовив професор.

Так сталося, і в тому є щось символічне, що власне ці розвідки поблизу Луки у 2012 і 2013 рр. були останніми польовими роботами українсько-польської експедиції, які ми проводили разом із Я. Махніком. Він надзвичайно любив ці місця, це була *terra fertilis* у його спогадах. Під час відвідин села професор багато розповідав нам про свої дитячі роки, про події 80-річної давності, знайшов ще кількох своїх однолітків, із якими ходив до початкової школи. Мав чудову пам'ять, навіть до дрібних деталей. Якось, «полюючи» за курганами в лісах між Цвітовою і Которинами, що неподалік Луки, ми, вилізши із чергового яру, зупинилися на відпочинок. Професор вмовився «по-скаутськи» – ліг на землю поклавши руки за голову, а ноги підняв та опер на стовбур бука і пояснив: *«Пригадую, як мій батько взяв мене раз до лісу і то він навчив, як треба відпочивати в поході»*. Не дивно, що значна частина наших досліджень фокусувалася на цьому регіоні Наддністрянщини.

Ян Махнік народився 20 вересня 1930 р. у Станіславові (тепер – Івано-Франківськ), дитинство провів у с. Лука, Калуського району Івано-Франківської області, де вчителювали його батьки. У час війни родина Махніків переїхала до Польщі. Усе своє життя відомий вчений, доктор габілітований, професор Ян Махнік присвятив археології. Вчився в Ягеллонському університеті у Кракові та Університеті ім. А. Міцкевича в Познані, працював в Інституті археології і етнології Польської академії наук (ПАН), упродовж 1966–1990 рр. очолював відділ археології Малопольщі у Кракові. Водночас від 1968 р. викладав у Ягеллонському університеті, від 1998 р. займався науковою і викладацькою роботою в Інституті археології Жешівського університету. Вчений досліджував археологічні культури кінця неоліту і початку епохи бронзи у Центрально-Східній Європі, зв'язки між Кавказом та Іберійсько-Альпійсько-Карпатським регіоном у III тис. до н. е., формування і взаємодію культур у басейнах верхньої Вісли, Дністра і Бугу в добу неоліту–бронзи. Був невтомним «польовим» археологом. Брав участь у роботі експедицій у Франції та Монголії, керував масштабними розкопками в Малопольщі, які здійснювалися спільно ПАН та Університетами Мічигану і Буффало США. Ініціатор дослідницьких програм, метою яких було вивчення давнього минулого Карпат, організатор і співкерівник багатьох експедицій, які проводили

¹ Підготовлено в рамках реалізації проекту «Археологічні дослідження верхньої Наддністрянщини 1992–2016 рр. як приклад наукової і культурної співпраці Польщі й України. Пам'яті Професора Яна Махніка (1930–2023)» стипендійної програми «Досліджуйте в Україні» від «Центру Діалогу ім. Юліуша Мерошевського».

дослідження в Карпатах і на Прикарпатті в Польщі, Словаччині та Україні. Автор і співавтор майже 300 наукових публікацій, зокрема 16 монографій. Багато зробив Я. Махнік як організатор науки: був дійсним членом *PAU (Polska Akademia Umiejętności)* і очолював низку комісій цієї установи, відповідальним за співпрацю з науковими установами України, а також членом-кореспондентом Німецького археологічного інституту в Берліні та Міжнародної унії пра- і протоісторичних наук. Під його керівництвом підготовано і захищено 10 докторських дисертацій, його вихованцями є багато відомих польських археологів.

Після проголошення незалежності України, професор, чи не перший серед польських археологів, ініціював проведення спільних українсько-польських археологічних досліджень у верхній Наддністрянщині і від 1992 р. став співкерівником археологічної експедиції, у якій упродовж 22 років активно працювали співробітники відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Співпраця реалізовувалася у межах виконання угод, підписаних спочатку між Інститутом археології і етнології ПАН та Інститутом українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, а пізніше з Жешівським університетом. До співпраці була залучена ще одна вагома установа – Польська академія науки і мистецтв (*PAU*).

Рис. 1. Над Дністром – рікою свого дитинства. Розвідки поблизу сіл Тенетники і Мартинів у 2012 р.
Fig. 1. Over Dnister – the river of his childhood. Surveys near Tenetnyky and Martyniv villages in 2012

Українсько-польська експедиція стала першим прикладом міжнародної співпраці в галузі археології після здобуття Україною незалежності. У науковій біографії професора ця експедиція була найтривалішою (понад 20 років), а результати її діяльності принесли важливі, часто й сенсаційні відкриття в археології Західної України.

Дослідження експедиції здійснювалися у кількох напрямках: 1. Пошукові обстеження з метою виявлення невідомих пам'яток, що важливо для пам'яткоохоронної діяльності та перспектив майбутніх досліджень. 2. Проведення археологічних розкопок на кількох

пам'ятках, матеріали з яких могли б наповнити новим змістом стародавню історію Наддністрянщини та дали б змогу переглянути традиційні уявлення про історичні та культурні процеси в цьому регіоні в загальноєвропейському контексті. 3. Публікація щорічних результатів досліджень експедиції в українських та закордонних виданнях і їх презентація на міжнародних конференціях. 4. Підготовка та випуск підсумкових монографій за результатами пошукових і стаціонарних досліджень.

Пошукова діяльність українсько-польської археологічної експедиції з метою виявлення невідомих пам'яток археології, переважно стародавніх курганів, охоплювала доволі велику територію у басейні верхнього Дністра. Ця територія починалася від кордону з Польщею і продовжувалася в південно-східному напрямку вдовж течії Дністра до Галича. Об'єктом обстежень стали східна частина Сянсько-Дністровської височини, Самбірська і Дрогобицька височини, Моршинське підгір'я, Стільсько-Бібрське горбогір'я, Рогатинське Опілля, Присвіцька височина, Галицько-Букачівська улоговина, Войнилівська височина.

Рис. 2. Під час роботи Міжнародної археологічної конференції «Археологія заходу України». Львів, 2007 р. Зліва направо: О. Ситник, О. Кучерук, Я. Ісаевич, Я. Махнік

Fig. 2. During the period of work of the International archaeological conference «Archaeology of the West of Ukraine». Lviv, 2007. From left to right: O. Sytnyk, O. Kucheruk, J. Isaevych, J. Machnik

У перші роки співпраці, окрім розвідкових робіт на берегах р. Стривігор і на Самбірській та Дрогобицькій височинах, професор Я. Махнік організував спільні розвідкові роботи на сусідній території Польщі в околицях Перемишля, знайомив з методикою фіксації та картографування археологічних пам'яток, що проводиться в Польщі в межах загальнодержавної програми AZP (*Archeologiczne Zdjęcia Polski*), яка розпочалася в 1978 р. і триває та фінансується безперервно донині. Її завданням є пошук, реєстрація та картографування усіх виявлених пам'яток на території Польщі.

Від 1997 р., за пропозицією українських археологів, розпочалися систематичні масштабні обстеження окремих природно-географічних мікрорегіонів Верхньої Наддністрянщини. У

результаті широких розвідкових робіт на теренах Підкарпатських височин, відкрито понад 2 500 археологічних пам'яток, зокрема майже 2 000 курганів. Проведено точне картографування цих пам'яток, зроблено їхні обміри та фотофіксацію, виготовлено схематичні плани курганних могильників та інших типів пам'яток.

Активним учасником пошукових робіт був професор Ян Махнік, який ділився своїм досвідом проведення археологічних розвідок, роботи з картами, подавав приклад молодшим дослідникам. Він також добре розумів, що в сучасній археології необхідний міждисциплінарний підхід, тому долучив до пошукових і стаціонарних досліджень спеціалістів природничих дисциплін – палеоботаніків з Інституту ботаніки Ягеллонського університету, Університету ім. А. Міцкевича у Познані, вчених кафедри геоморфології і палеогеографії та ботаніки Львівського національного університету ім. І. Франка, Інституту географії і територіального господарювання ПАН. Археологічні артефакти, завдяки його старанням, опрацьовували антропологи, палеозоологи, проводилися мікроскопічні дослідження кераміки, ідентифікувався мінерально-хімічний склад охри з підкурганних поховань тощо.

Ми захоплювалися його цілеспрямованістю, енергією, вмінням долати організаційні та фінансові перешкоди в перші роки співпраці, налагоджувати контакти з місцевими мешканцями, які так необхідні під час археологічних розвідок і розкопок. Особливо вразив нас той факт, що навіть під час останнього польового сезону експедиції в 2013 р., Ян Махнік, не зважаючи на свій поважний вік (83 роки), разом із професором Сильвестром Чопеком активно обстежував пагорби Рогатинщини, Залської височини та відкривав невідомі пам'ятки археології.

Один із багатьох результативних етапів розвідувальних робіт теж стався завдяки невтомній активності та великій науковій інтуїції професора. У 1999 р., після завершення дослідження кургану культури шнурової кераміки поблизу с. Биків на Дрогобиччині, Я. Махнік разом із польськими й українськими природознавцями здійснив поїздку на палеолітичні пам'ятки поблизу Єзуполя та Галича на Івано-Франківщині. Дорогою з Галича вперше за 60 років відвідав с. Лука, де він проживав із батьками до 1939 р. Після повернення на базу експедиції, професор з особливим трепетом згадував побачену у селі школу, побудовану його батьком, шкільний сад, який зберігся з тих часів, цікаві сільські місцини і пов'язані з ними події, своїх одноліток. Під час згаданої поїздки до Єзуполя дорога провадила через Войнилівську височину, перетинаючи яку, край дороги з Галича до Колодієва, професор запропонував зупинитися на залісненому пагорбі цієї височини. Поруч дороги у лісі він виявив кілька добре помітних курганів. На учасників поїздки – українських і польських природознавців, це справило велике враження, а для археологів стало сигналом для обстеження Войнилівської височини.

Незадовільний стан археологічного обстеження Войнилівської височини на початок ХХІ ст. красномовно характеризує тільки коротка інформація, поміщена у каталозі Богдана Януша, про кілька курганів в урочищі біля Калуша, один недосліджений курган поблизу с. Колодіїв та діоритовий топірець із Темирівців. Натомість, обстеженнями на заліснених пагорбах Войнилівської височини віднайдено майже 200 невідомих стародавніх курганних насипів, проведено їх обміри, фотофіксацію та картографування, виготовлено ситуаційні плани окремих груп курганів. Ці результати були особливо приємними для вченого, який став ініціатором і активним учасником вивчення цього милого його серцю куточка Наддністрянського краю, із яким були пов'язані його дитячі роки, спогади про батьків, родичів, односельчан.

Курганні некрополі, відкриті в процесі археологічного обстеження Верхньої Наддністрянщини, є частиною величезного, одного з найбільших у Центральній Європі курганного масиву, який охоплює майже все Українське Прикарпаття. Обстежені нами кургани суттєво доповнили реєстр археологічних пам'яток заходу України. Розкриття таємниць, схованих під насипами цих прадавніх могил, без сумніву, допоможе з'ясувати

питання генези, розвитку та поширення археологічних культур від доби енеоліту до середньовіччя не лише на західних теренах України, а й у Центральній Європі загалом.

Необхідно зазначити, що професор Я. Махнік, звертаючи головну увагу на вивчення курганів, наголошував на необхідності фіксувати також різночасові поселення цього регіону. Завдяки цьому вдалося виявити майже 500 невідомих до того часу пам'яток. У процесі обстежень відкрито навіть кілька городищ, поблизу яких теж розміщувалися скупчення невеликих курганів (Хатки у Мостиському районі, Голобутів на Стрийщині, Которини на Жидачівщині, Нижні Гаї на Дрогобиччині, Темирівці на Войнилівській височині). Можливо, що разом вони утворювали комплекси пам'яток княжої доби. Зафіксовано також унікальний випадок використання давніх курганних насипів для побудови укріплень пізнішого часу (городище в Чижках на Мостищині), відкрито невідоме замчище бастионного типу поблизу с. Тенетники Галицького району.

Рис. 3. Під час огляду археологічних пам'яток поблизу с. Биків на Дрогобиччині. 2012 р. Зліва направо: В. Пастеркевіч, Я. Махнік, В. Петегирич, С. Чопек

Fig. 3. During the observation of archaeological sites near the Bykiv village in Drohobych district. 2012. From left to right: W. Pasterkiewicz, S. Czopek

Отже, широкими розвідковими роботами українсько-польської експедиції охоплено великі території Верхньої Наддністрянщини, які дотепер були «білою плямою» на карті курганних та поселенських пам'яток. Культурна належність і хронологія відкритих курганних некрополів може бути встановлена після їх досліджень. Враховуючи результати попередніх розкопок курганів на цій території та порівнюючи особливості розташування могил, їхні розміри та планіграфію могильників, більшість виявлених нами пам'яток, ймовірно, можуть належати до культури шнурової кераміки. Іншу частину насипів можна пов'язувати із тщинецькою та комарівською культурами, для яких курганний поховальний обряд був також властивим. Ймовірно також, що частина ще не досліджених курганів, зокрема великі могили, які стоять поодинокі на високих пагорбах, можуть належати до пізньобронзової і ранньозалізної доби або до скитського світу. Серед усього величезного масиву виявлених

курганів траплялися у незначній кількості скупчення насипів, які за своїми параметрами дещо відрізнялися від тих, що становлять більшість. Вони розташовані не на гребенях пагорбів, а на їх схилах і мають менші розміри. Ймовірно, такі насипи пов'язуються з культурою карпатських курганів та раннім середньовіччям. Ці припущення, а також несподівані, інколи сенсаційні відкриття підтвердилися під час стаціонарних досліджень українсько-польської експедиції на кількох пам'ятках Самбірської і Дрогобицької височин.

Хоча розвідкові роботи українсько-польської експедиції принесли дуже вагомий результат, українські археологи і професор Я. Махнік мріяли про повномасштабні розкопки. Ми схилилися до досліджень курганних пам'яток, оскільки після Другої світової війни в регіоні Верхньої Наддністрянщини археологи майже не розкопували курганів. Серед величезної кількості обстежених нами під час розвідок пам'яток, особливо тих, яким загрожувало знищення, вибрано придатні для археологічних досліджень сучасними науковими методами.

Перші розкопки українсько-польської експедиції проведено холодного дощового вересня 1996 р. поблизу с. Сіде Самбірського району. Тут, поблизу курганного могильника, досліджено стоянку культури шнурової кераміки. Вона стала першою, датованою радіовуглецевим методом (2900 р. ВС), пам'яткою такого типу у басейні верхнього Дністра, яка належить до найранішої хронологічної фази цієї культури. Якщо наступні дослідження підтвердять таку ранню хронологію поселень культури шнурової кераміки в Прикарпатті, може виникнути необхідність переглянути існуючі схеми генези цієї культури в межах Центрально-Східної Європи.

Рис. 4. На розкопках в Бикові у 2006 р. Зліва направо: І. Принада, А.Гавінський, Я. Махнік
Fig. 4. During the excavations in Bykiv in 2006. From left to right: I. Prynada, A. Havinskyi, J. Machnik

Для розкопок курганів було обрано дві локації – групу насипів поблизу с. Биків та могильник у Гаях Нижніх. Про кургани в Бикові вперше написав у 1933 р. український археолог, етнограф і лікар, діяч товариства «Бойківщина» в Самборі Володимир Кобільник. Професору Я. Махніку сподобалось це місце – характерний ландшафт Дрогобицької височини, великі могильні насипи, розорані, але ще добре помітні, розташовувались на широкому, вільному від господарських робіт полі, що полегшувало процес розкопок. *«Продовжимо справу*

наших попередників, щоб діяння їхні не забулися», – сказав тоді професор, стоячи на кургані і оглядаючи чудові краєвиди підгір'я і пасмо Бескид, яке синіло на обрії.

Із цього кургану і розпочалися наймасштабніші розкопки українсько-польської експедиції, які тривали впродовж восьми польових сезонів (1998–1999, 2002–2006, 2009). Це була важка, кропітка і відповідальна праця з чудовими результатами. Досліджувались дві багатошарові різнокультурні пам'ятки, розташовані в двох урочищах на південних схилах пагорбів над долиною р. Трудниця, де загалом відкрито і досліджено майже 3 350 м² площі.

В урочищі Бігіївка досліджено чотири підкурганні поховання культури шнурової кераміки в ямах, облицьованих вертикально встановленими півколодами. Скелети не збереглися через хімічні особливості ґрунту. На цьому ж розкопі виявлено сліди поселення культури лійчастого посуду з IV–III тис. до н. е. та поселень пізніших періодів, зокрема межановицької культури, тщинецької культури, ранньозалізного часу та раннього середньовіччя.

Цікавою виявилася гробниця тщинецької культури з початків епохи бронзи, побудована у вигляді помосту на чотирьох потужних стовпах із накриттям. У межах цієї споруди знайдено посуд і рештки тілопального поховання. Очевидно, що над гробницею було насипано курган.

Унікальними в ур. Бігіївка виявились об'єкти пізньобронзової доби. Завдяки тому, що розкопками було розкрито значну площу пам'ятки, вдалося зафіксувати повний периметр (143 м) сліду величезної огорожі у вигляді рівчака зі стовповими ямами від високого частоколу, який оточував майдан овальної форми площею приблизно 1 300 м². Вхід до цієї «фортеці» вів через добре укріплену браму. Всередині огорожі виявлено сліди наземної споруди стовпової конструкції, господарські ями, вогнища, скупчення фрагментів характерного керамічного посуду культури Гава-Голігради пізньобронзової доби. Це підтвердили результати радіовуглецевого аналізу, які датують описані об'єкти серединою X ст. ВС. Частину периметра ще однієї великої огорожі аналогічної конструкції відкрито у північній частині пам'ятки навколо насипу кургану 2 культури шнурової кераміки. Дискусійним є призначення таких конструкцій. Це могли бути оборонні укріплення садіб або, найімовірніше, місця для гуртового утримання худоби, аналогічні карпатським полонинським «стойщам». На території України споруди пізньобронзової доби такого типу виявлено вперше.

На пам'ятці в урочищі Бігіївка під час досліджень одного з курганів виявлено ранньосередньовічний об'єкт – яму для добування дьогтю, вкопану у центральну частину насипу, яка за даними радіовуглецевого аналізу датується X–XI ст. Це чи не єдиний датований об'єкт виробничого призначення у верхів'ях Дністра, який засвідчує оволодіння місцевим населенням технологій лісохімічного промислу вже у X–XI ст.

Не менш важливі результати отримано під час розкопок в ур. Коло Фігури, де досліджено два з чотирьох курганоподібних насипів. У центрі першого насипу виявлено унікальний поховальний комплекс ранньоскитського часу, який складався зі слідов поховальної камери з круглими ямами на кутах і кремаційним похованням посередині. У похованні знайдено рідкісні для цієї території бронзові наконечники стріл, спіральні підвіски, скляні намистини, фрагменти ножа, глиняний кухлик та залізний бойовий топірець, які датують поховання кінцем VII – початком VI ст. до н. е. Під другим насипом знайдено поховальну яму культури шнурової кераміки, об'єкти межановицької культури ранньобронзової доби, зокрема поховання у видовбаних колодах та кремаційний некрополь тщинецької культури.

Виявлення і дослідження цих унікальних різночасових та різнокультурних комплексів принесло масу нових матеріалів і нових знань для реконструкції історичних процесів, які відбувалися в доісторичні часи на передкарпатських височинах Верхньої Наддністрянщини.

Організація і проведення розкопок такого рівня є складним процесом. Велика площа пам'яток, значна кількість об'єктів та матеріалу, дотримання сучасних методів досліджень вимагали значної концентрації зусиль і певного досвіду. Професор Я. Махнік такий досвід мав. Його поради, думки, розповіді дуже нам допомагали, це була своєрідна «школа» старшого

досвідченого колеги. Присутність професора на розкопі означала, що робота буде відбуватися ефективно та інтенсивно, він постійно наголошував, що експедиція має працювати як один добре налагоджений механізм, де однаково важливим є і розкопки, і побут, тоді буде добрий результат. Радились і дискутували з професором постійно, хоча дискусантом він був нелегким. Частенько було так, що ввечері, підбивши підсумки цьогоденної роботи, довго узгоджували, що і як будемо робити завтра. А зранку, смакуючи на сніданку каву, професор повідомляв: «Панове, я вночі то все собі передумав, і ми зробимо інакше».

Рис. 5. Після робочого дня на розкопках. Зліва направо: А. Гавінський, Д. Павлів, В. Петегирич, І. Принада, в центрі – Ян Махнік, інші – робітники експедиції. 2006 р.

Fig. 5. After the working day on excavations. From left to right: A. Havinskyi, D. Pavliv, V. Petehyrych, I. Prynada, in the center – Jan Machik, others – workers of the expedition. 2006

На могильник у Гаях Нижніх ми натрапили під час розвідок без професора. Ця пам'ятка була дещо особлива. Між лісами (де ми також знайшли багато курганів) на широкому пасовищі за селом височіло 17 добре збережених і компактно розташованих насипів. Невеличкі кургани оточували кілька більших. Урочище називалося Могилки. Некрополь у Гаях відрізнявся від відомих нам «стандартних» курганних могильників культури шнурової кераміки чи тцінецької із великими розповзлими насипами, що тяглися ланцюжками вздовж заліснених пагорбів. На нашу думку, на цій пам'ятці варто було б провести розкопки. Коли Я. Махнік побачив кургани в Гаях, згодився щодо розкопок. Невеликі розміри насипів, структура могильника та його розташування в ландшафті викликали питання щодо його хронології та культурної належності. Ми висували різні версії, із яких найімовірнішою вважали належність пам'ятки до культури карпатських курганів або навіть до раннього середньовіччя. Але професор, заклавши руки за спину і походивши трохи по могильнику, сказав, що це культура шнурової кераміки, але могильник незвичайний.

Упродовж двох польових сезонів 2000–2001 рр. українсько-польська експедиція розкопала на могильнику в Нижніх Гаях три кургани з похованнями культури шнурової кераміки. Ян Махнік мав рацію. А могильник дійсно виявився особливим. У більшому кургані, де містилося поховання дорослої особи, зафіксовано рідкісний у культурі шнурової кераміки

приклад втручання у засипану вже землею поховальну яму перед побудовою над нею насипу. Очевидно, йдеться про цікавий звичай поведінки з рештками померлих після захоронення. Два менші кургани прикривали поховання дітей. Встановлено, що поховання дитини під курганом трактувалося так само, як захоронення дорослої особи. Серед поховального інвентаря були невеликі посудинки та вохра як символічний заміник крові у багатьох захороненнях дорослих осіб цієї культури. Цікавою особливістю одного з курганів було спорудження насипу одночасно над двома або й трьома дитячими похованнями, що є новим явищем у культурі шнурової кераміки. Результати методично досліджених курганів у Нижніх Гаях, споруджених винятково для молодих осіб, розкривають невідомі досі моменти поховальної обрядовості та соціальної структури у носіїв культури шнурової кераміки на теренах Верхньої Наддністрянщини.

Рис. 6. Професори Ян Махнік і Сильвестер Чопек у Відділі археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України у Львові. 2014 р.

Fig.6. Professors Jan Machnik and Sylwester Czopek in the Department of Archaeology of the I. Kryp'iakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine in Lviv. 2014

Під час розкопок у Гаях запам'яталися запеклі дискусії щодо однієї археологічної проблеми. У багатьох курганах культури шнурової кераміки в Польщі і Словаччині навколо насипу викопували рівчак, очевидно сакрального символічного значення (розмежування світу мертвих і світу живих). Але в жодному кургані, розкопаному нашою експедицією, таких рівчаків не виявлено. *«То не можливо! Рівчак має бути! Треба уважніше дивитись! Прошу ще раз зачистити поверхню»*, – нервувався професор.

Але як скрупульозно не шукали, в українських «шнурових» курганах, ровиків не знаходили. Слід зазначити, що вже під час цих розкопок почали вироблятися певні методичні, багато в чому новаційні, засади археологічних інвазійних досліджень курганних поховальних пам'яток на теренах Верхньої Наддністрянщини. Уперше після розкопок за ініціативою професора на науковому рівні здійснено реконструкцію двох курганів у Гаях Нижніх.

Важливо, що всі результати археологічних робіт українсько-польської експедиції у басейні верхнього Дністра опубліковано у великій серії статей в українських і польських виданнях та у чотирьох монументальних колективних монографіях, де Я. Махнік був вимогливим і старанним редактором.

Рис. 7. Учасники українсько-польської експедиції під час відвідин наскельної фортеці Тустань у 2006 р. Зліва направо: В. Пастеркевіч, В. Петегирич, Д. Павлів, І. Принада, Я. Махнік

Fig. 7. Participants of the Ukrainian-Polish expedition during the visit to the cliff fortress of Tustan in 2006. From left to right: W. Pasterkiewicz, V. Petehyrych, D. Pavliv, I. Prynada, J. Machnik

Під час перебування в експедиціях професор любив спілкуватися з місцевими жителями, особливо старшого віку, які пам'ятали ще передвоєнні часи. Уважно слухав їхні розповіді, інколи щось записував, фотографував. Адже одним із його великих захоплень, окрім археології, була нова історія Речі Посполитої, особливо «Східної Малопольщі».

А ще професор Я. Махнік був чудовим фотографом. Завжди мав при собі кілька фотоапаратів. Окрім детальної фотофіксації, на розкопках знімкував краєвиди, архітектурні пам'ятки (особливо церкви), побутові сценки, учасників експедиції, робітників. Фіксував моменти життя, а тепер це вже історія.

У розвідках і на розкопках, незважаючи на спеку чи холод, дощ і багнюку, тяжкі пошукові маршрути, професор завжди був з нами на рівні, не відстаючи, ще й підбадьорюючи. Хоча вже мав поважний вік, був сильний духом і сповнений прагненням до відкриттів. Ось таким ми і хочемо пам'ятати професора – незвичайну, мудру, дуже ерудовану, дуже інтелігентну і доброзичливу людину. Дякуємо, пане Професоре, Ви були для нас добрим вчителем, прикладом справжнього вченого, і гостинним господарем (незабутні дні у Кракові під опікою Я. Махніка!). Нам пощастило, що доля подарувала можливість співпрацювати з Вами.

Збережімо пам'ять про видатного археолога і чудову людину Професора Яна Махніка.

Дмитро ПАВЛІВ
Володимир ПЕТЕГИРИЧ